

Motiv jezera in vode v poeziji in prozi Luize Crobath Pesjakove

DOI: 10.4312/SSJLK.62.36-47

Urška Perenič, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana; urska.perenic@ff.uni-lj.si

Luiza Crobath Pesjakova motiv jezera oz. vode uporablja kot osrednji element za izražanje intimnih čustev, domoljubja in svetovljanske razgledanosti. V njenih besedilih, ki segajo od osebne dnevnika prek zrelejših novel(ic) do povesti, romanov in pesniških knjig, se voda, jezero in sploh narava razodevajo predvsem kot prostor Božje prisotnosti. Prek opisov doživljanja jezer avtorica izraža tudi bidermajersko religiozno kontemplacijo ter estetski ideal nadzemelske lepote. Jezero ni zgolj geografska entiteta, ampak je lahko tako odsev notranjih svetov kakor prostor uresničevanja duhovne prostosti.

Luiza Pesjakova, motiv jezera, motiv vode, slovenska in nemška književnost 19. stoletja, narava, bidermajer

Luiza Pesjak uses the theme of lakes or water as a central element for expressing intimate emotions, patriotism, and cosmopolitan awareness. In her texts – which range from a personal diary to more mature novellas and novelettes to short stories, novels, and books of poetry – water, lakes, and nature in general are primarily revealed as a space of God's presence. Through descriptions of experiencing lakes, Pesjak also expressed Biedermeier religious contemplation and the aesthetic ideal of unearthly beauty. A lake is not simply a geographical feature, but can be both a reflection of inner worlds and a space for realizing spiritual freedom.

Luiza Pesjak, lake theme, water theme, nineteenth-century Slovenian and German literature, nature, Biedermeier

1 Uvod

Luiza Pesjakova (roj. Crobath, 1828–1898) predstavlja eno najzanemivejših ustvarjalnih osebnosti tako ljubljanskega meščanstva kakor slovenske in tudi nemške književnosti¹ prve polovice 19. stoletja na Slovenskem. Kot prvorojenka in ljubljena hči uglednega sodnega odvetnika, politika in mecena Blaža Crobatha (1797–1848) je odraščala v kulturno izjemno kultiviranem okolju, kjer je bila vzgoja med drugim usmerjena v duhovno oblikovanje posameznika in klasično izobrazbo (Perenič 2025). V slovenski literarni zgodovini pa je Pesjakova obveljala tudi za najbolj nadarjeno učenko največjega slovenskega pesnika

1 Zaradi tega jo lahko najdemo tudi v tujih, zlasti nemških leksikonskih virih, kjer je zastopana kot ena izmed redkih slovenskih oz. nemško-slovenskih literarnih ustvarjalk.

Urška Perenič (ur.): *Voda v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*.

Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2026

(zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 62)

ISSN 2386-0561, e-ISSN 2386-057X

ISBN 978-961-297-845-7, 978-961-297-846-4 (PDF)

Franceta Prešerna (1800–1849), ki je bil z družino Crobathovih v vsakodnevnih stikih in je imel vsestransko nadarjeno dekle na domu priložnost poučevati zlasti med letoma 1834 in 1846,² ko je bil pri njenem očetu Blažu v službi odvetniškega koncipienta in je vodil njegovo pisarno (Perenič 2025; Koblar 1935).

Kakor s Prešernom in več drugimi velikimi duhovi, ki so zahajali v Crobathov salon, kjer se je govorilo nemško, slovensko, francosko, poljsko in italijansko, pa sta bila življenje in delo Luize Pesjakove neločljivo povezana tudi z Ljubljano – »mestom ob vodi« –, kakor je deželno prestolnico habsburški monarhiji pripadajoče Vojvodine Kranjske v knjigi o Francetu Prešernu posrečeno poimenoval literarni zgodovinar France Kidrič (1938: LXXXIX). Družina Crobathovih, ki kljub pripadnosti meščanskemu stanu ni imela lastne nepremičnine, je sicer stanovala na več lokacijah, med drugim v znameniti Mahrovi hiši v Vodni ulici in pozneje v hiši na vogalu tedaj Slonove, danes Čopove ulice (Perenič 2025: 92, 94). Morda ni odveč dodati, da je bila hiša pesničinega očeta »gostoljubno odprta vsemu, kar je bilo dušno-plemenito in slavjansko«, torej slovansko (prav tam: 92). Kakor tudi spomniti, da je mlada Luiza, ki se je tedaj še podpisovala kot Louise in je po očetovi smrti v letu demokratičnih revolucij 1848 za moža vzela bogatega trgovca Simona Luko Pesjaka, prav tu začela gojiti svojo nemško-slovensko literarno ustvarjalnost (Perenič 2025; 2022; Koblar 1935).

Motiv vode in posebej jezera v njenem opusu postane stalnica, pri čemer se intimnejše doživljanje narave vseskozi povezuje z domoljubnimi čustvi, pa tudi svetovljansko razgledanostjo, kar je za žensko, ki še ni imela dostopa do formalne izobrazbe, vendar se je hkrati intenzivno samoizobraževala, naravnost impresivno. Že v svojem mladostnem, nemško pisanem dnevniku *Tagebuch 1844* je šestnajstletna Luiza, tedaj še Crobath, v nemščini navdušeno popisala svoje doživljanje Cerkniškega jezera in ribnikov na posestvu Brdo pri Kranju, ki so se ji pokazali v svoji romantični rajskosti (Perenič 2025: 219–220), medtem ko je dve desetletji pozneje, ko se je skupaj s hčerami pod vodstvom duhovnika in prevajalca Antona Lesarja (1824–1873) učila slovenščine, v Blejskem jezeru z okolico v svoji slovensko pisani noveli *Očetova ljubezen* uzrla »prežlahtni kamen v dragotinah stvarstva« in »preslavni kinč lepe naše domovine« (Pesjakova 1864: 217). Jezero v njenih tekstih tako ni zgolj kulisa, ampak dinamičen element, odsevajoč pesnično notranje doživljanje, ki je v razponu od mladostne vznihanosti do zrele refleksije, in domoljubje. Predvsem pa se kaže kot tisti prostor oz. entiteta, skozi katero se razodevajo brezkončnost Božje ljubezni, tihota in mir (prav tam: 217–218).

Kakor je treba misliti, da se je avtorčin odnos do vode oz. vodnega elementa začel oblikovati že v rani mladosti, tako ne gre spregledati niti njenega kaljenja ob kontinuiranem prebiranju druge, tuje literature. Posebej gre izpostaviti romane švedske pisateljice in

2 Prešeren je delodajalčevo hčer poučeval v več predmetih, in sicer klasičnih jezikih, angleščini, zgodovini, svetovni književnosti. Spodbujal jo je, da bi se še sama pridružila rodu pesnice Sapfo, torej da bi začela pisati pesmi (gl. zlasti Perenič 2025: 93; 2022).

zagovornice pravic žensk Fredrike Bremer (1801–1865) ali ameriškega pisatelja Jamesa F. Cooperja (1789–1851), ki se je najbolj proslavil kot avtor pustolovskih pripovedi oz. romanov, dogajalno pogosto umeščenih na vodo oz. širno morje, ki so bili naši avtorici posebej blizu. V tem oziru je prebiranje druge literature, ki ji je bilo dostopno tako v angleščini kakor skozi nemške prevode, Pesjakovo na svojstven način estetsko kultiviralo in zanjo pravzaprav predstavljalo »šolo gledanja«, ki pa seveda ne bi zadostovala, če ne bi razpolagala tudi z izjemnim darom za umetniško besedovanje.

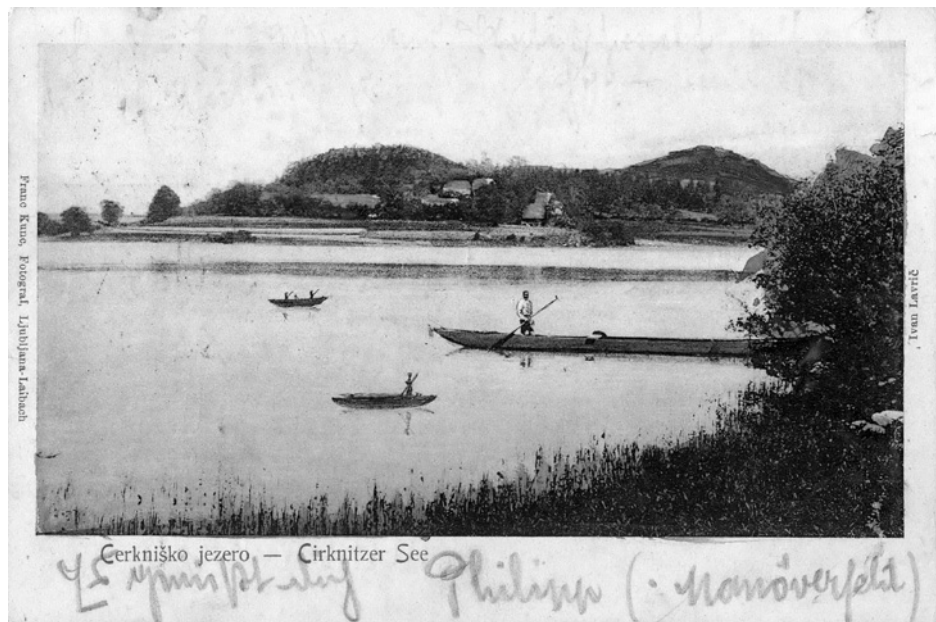
2 Prva srečanja z vodo: Cerkniško jezero in grajski ribniki (*Tagebuch 1844*)

Kakor je že bilo nakazano, je ustvarjalka svoje prve in globoke vtise ob srečanju z vodnimi površinami zabeležila v svojem mladostnem dnevniku iz leta 1844, in sicer med popotovanji po ožji kranjski domovini, na katera se je največkrat in najraje podajala s svojim »papanom«, torej očetom. Hkrati je mogoče opaziti, kako je bilo njeno doživljanje narave vselej pod močnim vtisom prebranega leposlovja (Perenič 2025: 219). Navajamo obsežnejši zapis, ki je izpod peresa ustvarjalke nastal takoj po vrnitvi družine Crobath z gradu Snežnik (nem. *Schneeberg*) na Notranjskem leta 1844. Izvemo, da so se ustavili v Cerknici in da so skupaj obiskali znamenito presihajoče jezero, svetovno naravno čudo, ki ga je v svojem delu *Die Ehre des Herzogthums Krain* (1689) popisal in preučil kranjski plemič in polihistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693). Mlada Luize je po Cerknškem jezeru tudi veslala. Njegovo gladino opiše kot izjemno mirno in čisto, prav tako omenja neverjetno tihotnost okolja, ki jo prekinja le enakomeren šum vesel. Takole beremo:

Jezero ni imelo svojega največjega obsega, obala je bila seveda nepravilne oblike in prekinjena z zalivi. Območje je lepo, gladina jezera je bila tako mirna, tako čista, nič se ni zganilo, le vesla so povzročala droben, enakomeren šum, čoln je tako mirno drsel po jasni vodni gladini, oh, bilo je prelepo. Rada bi ure in ure uživala v tem neobičajnem prizoru. Pečat globokega miru, tišina narave, pogled na predmet, ki je tako pogosto zaposloval moje misli, so me navdajali s čisto radostjo. Celó smrt mora biti ob pogledu na čudovito pokrajino, ob odprti knjigi narave lepša, slajša. V naravi čuti človek bližino najvišjega bitja in ničevost ubogih smrtnikov toliko bolj kakor v temačnih sobanah, svobodna, preprosta narava je resnično najkrasnejši, najbolj srce dvigajoči tempelj, ki ga je zgradil sam Bog za blagor svojih otrok in za svoje poveličevanje. Vselej mi je tako prijetno, ko se lahko gibljem na prostem. Nič ne prekaša narave! (v Perenič 2025: 219)³

Avtorica se v popisovanju vožnje s čolnom po jezeru neposredno naveže na Cooperjevo povest *Der Wildtöter* oz. *The Deerslayer*, ki jo je ravno imela v rokah in se dogaja na jeze-

3 Nemški dnevnik *Tagebuch 1844* Louise (Luize) Crobath (Pesjakove) sem transkribirala iz nemške pisane gotice in prevedla v slovenščino Urška Perenič.

Slika 1: Cerknjško jezero (nem. Cirknitzer See): Cerknjško jezero na razglednicah (vir: Leksikon naravne in kulturne dediščine na Notranjskem, eNotranjska)

ru Glimmerglass (Otsego) v Ameriki. Vendar omenjeno literarno posredovano doživljanje narave še zdaleč ni vse, kar je mogoče razbrati iz navedenega zapisa. Dovolj pozorni bralec more v avtoričinem orisu jezerske pokrajine ravno tako prepoznati srednjeveški topos knjige narave (*liber naturae*), ki pri Pesjakovi ne nastopa le kot estetski okras, ampak ima globoko teološko-filozofsko osnovo. Ta miselni koncept, ki se je ohranil skozi celotno 19. stoletje, se navezuje na misel sv. Avgušтина, po katerem je narava – poleg *Svetega pisma* kot knjige razodetja – drugih vir spoznavanja Boga. Avtorici narava predstavlja prostor, v katerem Bog človeka nagovarja skozi skrivna znamenja. Zlasti misel, vtkana v opis vožnje po jezeru in po kateri bi morala biti ob pogledu na čudovito pokrajino celo smrt lepa, kaže, da imamo opraviti z globokim, religioznim doživljanjem. Narava se občudovalki in zapisovalki kaže kot nekakšen sakralni prostor (prim. še Nobis 1971: 957–959).

Podoben ton in enako navdušenje sta značilna za še en zapis v dnevniku *Tagebuch 1844*, ki pa je nastal ob avtoričinem obisku posestva Brdo pri Kranju (v dnevniku imenovanem *Eck*). V središču je znova voda oz. ribnika v grajskem parku, izmed katerih je še posebej lep večji ribnik, ki »romantično« leži med gostimi drevesi, v ozadju pa se dvigajo Kamniške Alpe. Vožnja v »ljubkem čolničku« po rajski vodni gladini predstavlja vrhunec estetskega užitka, saj je čutiti bližino Božjega utripanja.

Tukaj [na Brdu pri Kranju] je bilo zelo lepo. Grad je zelo lep, še lepši pa so vrt, park in dva ribnika v njem. Baron Anton je mene in mojo angelsko lepo sestrično Vicktorio popeljal v ljubkem čolničku po čudovitem in večjem od obeh ribnikov. V življenju sem videla le malo takih vodnih površin, vendar mi je med tistimi redkimi, ki sem jih videla, ta najbolj všeč. Ribnik leži tako romantično med gostimi drevesi, njegova gladina je tako jasna, tako mirna, v bližini pa tvorijo ozadje čudovite Kamniške Alpe, ah, tukaj je tako rajsko, da sem bila nad tem čudovitim razgledom tako navdušena, da se ga nisem mogla naveličati. Na ribniku stoji na stebrih ljubek paviljonček. Cvetlični vrt je prav tako zelo lep. V njem rastejo najrazličnejše, najlepše cvetlice, še posebej so mi bile všeč dalije, ki so tukaj cvetele v vseh barvah. Iz vrta naravnost pelje topolov drevored do približno pol četrte ure oddaljene cerkve. Na Brdu, ah lepem, prelepem Brdu bi rada takoj ostala (v Perenič 2025: 220–221).

3 Blejsko jezero kot simbol slovenstva in domoljubja

Prestop v slovenski kulturni krog v 60. letih 19. stoletja je pri Pesjakovi mogoče prepoznati tudi v njeni odločitvi kot pesnice in pripovednice za domoljubno tematiko, h kateri sodi ustvarjalna obdelava motiva Blejskega jezera.⁴ Mislimo zlasti na novelo Očetova ljubezen, objavljeno leta 1864 v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, ki jo odpirajo domoljubno navdahnjene besede:

Bleško jezero! [T]i prežlahtni kamen v dragotinah stvarstva, preslavni kinč lepe naše domovine – čisto ko zrcalo se sprostitaš med cvetečimi obrežji, in kakor veččasta marnja se vzdiga iz tvojih valov mični otok s cerkvico, v katero nas vabi milostljiva podoba nebeške device. Očitna slika vzvišanosti, ktera se lepoti nasmehluje, je orjaški Triglav, ki te prijazno pozdravlja z vrto glavno svojo višavo. Srce se segreje ogledovaje tebe, svetlo jezero, in v tvoji bližavi se čuti brezkončna ljubezen Božja, ktera se tukaj čudapolna razodeva, tukaj, kjer cela narava le sope ljubezen in prijaznost. (Pesjakova 1864: 217)

Pesjakova uvodoma ne samo naslika vzneseno in idilično podobo gorenjske pokrajine, ampak domoljubni nagovor uporabi kot premišljeno kompozicijsko orodje. Incipit v strukturi novele pravzaprav zavzema ključno mesto, saj avtorica z njim dogajanje jasno in nedvoumno umesti v slovenski prostor, s tem pa neposredneje razodene svojo čustveno navezanost nanj in sploh milje, ki v narodni zavesti prevzema vlogo osrednjega, skorajda mitskega prostora slovenstva.

Podobo jezera in jezerske gladine, ki je tudi tu čista kot zrcalo in se razprostira med cvetočimi obrežji, dopolnjujeta motiva mičnega otoka s cerkvico (Marijinega vnebovzvetja), v katero vabi milostljiva podoba nebeške device, ter podoba gora in celotne narave, ki

⁴ Podobe Bleda skozi literaturo s poudarom na 19. stoletju je v svoji diplomski nalogi z naslovom *Podobe Bleda skozi literaturo v dolgem 19. stoletju* (2011) sistematično obdelala Mina Černe.

učinkuje kot tempelj, v katerem se v bližini vode znova (za)čuti brezkončna Božja ljubezen. Poudarek je na duhovni razsežnosti doživljanja, ki se še poglobi v večernem mraku, v katerem se prikrade pridih mističnosti. Pesjakova piše, kako luna srebri valove, iz katerih se sliši »skrivnostno čebljanje«, ki je morda »zapeljivo petje povodnih dev«. V takem miru mora duhovni preobrat doživeti tudi ribič Janez, ko se v stiski s čolnom izroči jezerskim valovom. Duhovni preobrat v ribiču, motiv jezera in vode, (bidermajerska) idila ter ustvarjalkina religiozna kontemplacija se povežejo v naslednjem odlomku:

Podoba cele okolice enaka bila je sladkim sanjam. Lahna temoča razprostirala se je še po planjavi, ko spomin solncu, kteremu bilo je težko zapustiti tolikanjo lepoto. Razdonelo se je petje škerjančevo, in tudi slavček prepéval več ni svojih hrepenljivih viž. Hladno šumela je večerna sapica skoz vršičke šviglastih dreves, in polno klasje je polahkoma zibalo se. Zmiraj temnejši bil je tanki zrak in zmiraj svitlejše migljale so zlate očesa milijard zvezd, luna je ravno srebrnila snežnikom vrhe in bliščala se je v valovih jezera, iz kterega slišalo se je skrivnostno čebljanje, morda bilo je zapeljivo petje povodnih dev. Mir sopel je čisti zrak, mir so migljale zvezdice, mir so šumljale drevesa, mir so lesketali valovi, mir je gospodoval povsod, le v srcu trepečega očeta rohnel je hud boj. Nenadoma zagleda ribič prijazno cerkvico in vleklo ga je va-njo z nepremagljivo silo, hotel je poklicati na pomoč nebeško porodnico. Stopivši pred oltar poslal je klečé gorečo molitev v nebesa, tožil je preusmiljeni ljubezni svojo težavo in ponižno prosil jo je osvečave v noči svoje žalosti. Po molitvi šel je pozvanjat zvonček voščilni in ko zadonel je mili njegov glas skoz tihoto, bilo je, kakor da bi si bil nazvonil počitek v srce. Luč se stori v britki duši, temota zgine in sladka misel ga nahaja k gospej brez hčerke iti in obljubo nazaj sprostiti si. Poln zaupanja vesljá domú, svitla nada spremlja ga! (Pesjakova 1864: 218)

Za bidermajer značilno globoko religiozno doživljanje pokrajine z jezerom si še lažje predstavljamo, če ga sopostavimo z bolj antropocentričnim videnjem Blejskega jezera in Blejskega otoka v pesmi enega izmed glavnih predstavnikov slovenske literarne moderne, Dragotina Ketteja (1876–1899). V njegovi pesmi Na blejskem otoku v ospredje namreč stopijo realistične podobe in stiske romarjev, kar ponazarja prošnja enega izmed romarjev, ki je kmet in jadikuje zaradi bolne žene:

Oh, padarji jo zdravijo / S planinskimi rožicami, / A vendar nič ne odpravijo, / Umrla bo vbožica mi. // Pa če bi umrla ženica moja, / Kdo naj bi tolažil njih jok: / Pomisli, o mati Jezusova, / Da imam pet majhnih otrok. // In ako bi nosil Jezuščka / Z osličkom le Jožef samó, / Pomisli, kakó bi pač Jožefu / Nerodno in težko biló. // Oh, daj, da ozdravi ženica mojá, / In jaz obljubim ti v dar / Tri srčka voščena in tebi v čast / Šest belih sveč v oltar. (Kette 1896: 265–266)

Blejsko jezero in čarobno jutro, v katerem ob zvokih cerkvenih zvonov po s soncem obsijani gladini plujejo čolnički, je Pesjakova »naslikala« tudi v pesmi Bled (1874). Omenjena

je spomladanska pokrajina s cvetočimi bregovi, starodavnim gradom na skali, cerkvico, iz katere se razlegata pobožno petje in glasba. Vse se dogaja pod budnim očesom očaka Triglava nad tem »kraljestvom krasote«, enem izmed najlepših delov domovine.

Na jezeru bleškem kakó je lepó,
Ko zjutraj zvonovi slovesno pojó.

Čolničev nebrojno k otoku vesljá,
Valovi so solnčnega polni zlatá.

Pobožne se v cerkvici pesni glasé,
Kadilo se trosi in orglje doné.

Na cvetnih bregovih je pomlad domá,
Al vidiš, kako se povsodi smehljá?

In grad tam o časih nam pravi glasnó,
Ko so še zidali na skalo terdnó;

Pazljivo poslušá ga sivi Triglav
In resno gibanje on gleda nižav. –

Dà, lepo je tukaj, ne grem več odtod,
Saj lepše, milejše nikjer nij drugod.

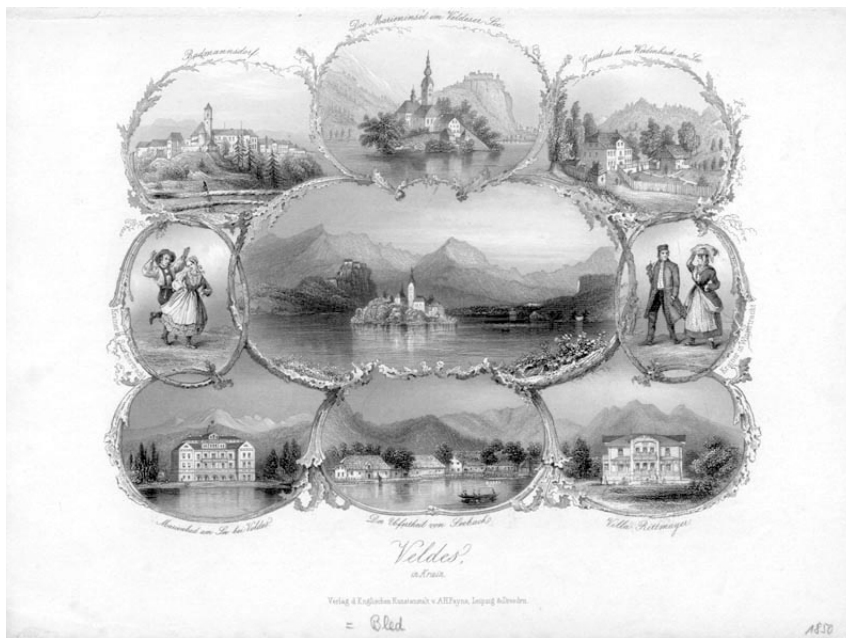
Kraljestvo krasote je tu na ogled
In torej veselje domovja je Bled;

Domovja, za koje do zadnjega dné
Ljubezen hranilo mi bode sercé! (Pesjakova 1874: 13)

4 Slike iz Italije in od drugod

Posebno pozornost namenjamo literarni obdelavi motivov italijanskih in švicarskih jezer pri Pesjakovi, in sicer Komskega jezera (it. *Lago di Como*), jezera Maggiore in Luganskega jezera v pesniškem ciklu *Slike iz Italije*, v letih 1878 in 1879 objavljenih v reviji *Zvon*.⁵

5 Literarna zgodovinarka Vita Žerjal Pavlin, ki Luizo Pesjakovo skupaj s še eno slovensko pesnico in pripovednico Pavlino Pajkovo (1854–1901) uvršča med pionirke na področju pesniških ciklov, ob prvi zlasti analizira strukturo njenih Slik iz Italije, ki so nastale ob priložnosti popotovanja s hčerko Heleno Pes-

Slika 2: Bled (nem. *Veldes in Krain*), 1838/1850 (vir: dLib.si)

V pesmi Na Komskem jezeru Pesjakova »slika« čarobne bregove, ki po lepoti prekosijo celo tiste ob Renu. Narava se ji kaže kot »divno-krasna« in je sama po sebi pesem, ki vopotniku prebujala lirske občutke.

Da Renskim so podobni – / Nam knjige govore – / Bregovi ti čarobni, / A da jih prekosé //
 V nadzémelskej milini / V lepoti cvetnih tál, / Kakór v gorá višini, / Kipeči vzduh svetál.
 (Pesjakova 1879a: 81)

V pesmi Villa Melzi pa pesnica (znova) mojstrsko ubesedi večerni mrak, ki kakor meglena tkanina prekriva jezersko gladino, medtem ko lunin svit ožarja marmor, roso in cvetje. Jezero, ki sprva v mraku »žalujóč toži in sópe težkó«, se ob luninem svitu in nebrotu »zlatih očésec«, ki so zvezdice, popolnoma pomiri in postane tiho »kakor nedolžni otrók« v materinem objemu.

jakovo (poznano koncertno in operno pevko). Meni, da Pesjakovi potovanje služi kot koherenčna vez, ki povezuje lirske odzive na doživljanje naravnih in kulturnih znamenitosti v pripovedni niz (Žerjal Pavlin 2012: 132–140).

Jézero mirno je spet, kakor nedolžni otrok, / Kadar prikaže obraz se matere ljubljene, drage, /
Ki mu nasmiha pokòj v dušo in rádost in luč. (Pesjakova 1879b: 135)

Pesnica je posebno pesem namenila tudi Boromejskim otokom na jezeru Maggiore v Italiji. Kot posebej lep se ji kaže najmanjši izmed njih, Isola di San Giovanni, ki je darilo angelov zemlji, da bi razveseljevali in naslajali človeško srce.

In pogledi svetli pali / Na veliko so vodó, / Najčistejši kjer kristali / V večnem blesku trepetó.
(Pesjakova 1897c: 145)

Otok Isola di San Giovanni, ki leži na kristalno čistem jezeru in je v očeh pesnice tudi najlepši, je obenem poln cvetja, zaradi česar ga poimenuje »kita sredi vode«, ki predstavlja redk in izbran prizor.

Iznenádejan naj bode, / Kdor jo vidi, vsak zemlján: / Rožna kita sredi vode / Prizor redk in
izbrán! (Pesjakova 1879c: 145)

»Jezerska cvetica« in »mameča pravljica« je tudi otok Isola Bella, ki je v naslovu ene izmed pesmi cikla. Vita Žerjal Pavlin (2012: 139) piše, da gre v obeh primerih za divinizacijo narave, hkrati pa konkretna geografska poimenovanja in opisi jezera in otočkov prispevajo k postromantični mimetičnosti. Sicer naj v pesmi poudarimo še harmonijo narave, kjer jezerski, peneči valovi šumijo »večne pesmi«, obala pa je polna eksotičnega rastlinja in balzamskih vonjav.

Isola Bella, jezérska cvetica, / S ktero pomlad se ne loči nikdar; / Isola Bella, maméča pravljíca, /
Ki popisuješ prirode nam čar! (Pesjakova 1879č: 177)

Na podoben način kakor Boromejski otoki na jezeru Maggiore je personificirano čudovito Lugansko jezero v pesmi Lugano. Pesnica jezero primerja s srečnim ženinom, ki zamaknjeno in s srcem gleda mesto Lugano, katerega podoba milo odseva na njegovi gladini.

In kakor ženin srečni gleda drágo, / Takó zamakneno jezero v mesto / Zajema v svoje serce
sliko blágo. (Pesjakova 1879d: 247)

Lugano je opisan kot mesto z arkadično krasoto, bogato z naravnimi zakladi, kakor so oljčni gaji, vinska trta, granatovci. Omenjena je gora Sankt Gotthard, ki kakor steber oltarja podpira nebesni svod.

Hrib Salvatore čuva nja [mesto in jezero] prezvesto, / A v dalji velečastno razprostira / Sankt Gotard se, ki nebni svod podpira. (Pesjakova 1879d: 247)

V kristalnem blesku Komskega jezera, jezera Maggiore in Luganskega jezera pesnica torej prepoznava nadzemeljsko, rajsko lepoto, kar človeka navdaja tako z radostjo kot mirom, ki sta oba značilna za bidermajersko religiozno kontemplacijo (prim. Perenič 2022). Občudovanje jezer ni samo (iz)vir estetskega ugodja, ampak kvečjemu medij, skozi katerega se popotniku oz. popotnici na največji bližini razkriva delo rok Stvarnika, kar vsakdanji minljivosti podeljuje pečat večnega.

5 Voda in jezero v izbranih pesmih za otroke in mladino

Dobrih deset let pozneje, 1889, je luč sveta ugledala pesniška knjiga *Vijolice*,⁶ ki jo je Luiza Pesjakova namenila otrokom in mladini in jo je že literarni zgodovinar France Koblar (1935) proglasil za njeno »najbolj posrečeno delo«, polno »ženske nežnosti in otroške pri-srčnosti«. V njem avtorica kot mati in literarna vzgojiteljica (Perenič 2022) ter nekakšna posrednica skozi naravo vzpostavlja intimen dialog med otroškim srcem in Stvarnikom. Motiv jezera najbolj prihaja do izraza v pesmi Belopeški jezeri (v razdelku Srčni glasovi).

Slika 3: Klanško jezero, ki pripada skupini Belopeških jezer (vir: Marko Pernhart: Klanško jezero v nevihti; Wikimedia)

6 Za temeljito obravnavo zbirke in avtoričine bidermajerske poezije gl. zlasti znanstveno monografijo Perenič 2022.

Voda tu prav tako prisposodablja mir, tihotnost in estetsko popolnost, tako da jezero znova dobiva pomen Božje navzočnosti. Belopeška jezera, imenovana tudi Mangartska, Fužinska, Klanška jezera, sta v bistvu dve ledeniški jezери v Italiji, nedaleč od današnje meje s Slovenijo.⁷ V pesmi sta predstavljeni kot drag kamen zelene barve, ki je trajna umetnina narave, pri čemer sta nerazdružljivo vpeti v gorsko pokrajino, primerjano z obleko. Narava v svoji lepoti in molku, skozi katerega se najneposredneje občuti Božji dih, učinkuje kot prijetno pribežališče in zavetje.

Jezéro je nedvigováno, / Prečist smáragd, zelèn, svetál, / Jezéro v dragi kamen dáno / Obleki gorovitih tál. // V molčánji sládkem vse mirúje, / Sladkó priroda sama spí; / Le božji dih iz véj se čuje, / Tihoten s travami šumí. (Pesjakova 1889: 147)

Nekoliko drugačna je pesem Pomladanje jutro na vodi, kajti voda oz. jezerska gladina tu postane dejavno prizorišče.⁸ Za razliko od spokojnosti, v kateri se kopata Belopeški jezeri, se namreč slišita veselje in vrisk otrok, ko jih čolnič lahko prenaša sem in tja po jezerski gladini, ki se blešči v soncu. Preplet lepote naravnih čudes in mladostne radosti je razviden iz naslednjih besed: »V čolnu otročje / Vriskanje glasno – / Mládo življenje, / Kakó si lepó!« (Pesjakova 1889: 18)

Pesnica motiv vode uporabi tudi v navidezno zelo preprosti pesmi Svôboda, in sicer v povezavi z motivom ribe v valovih jezera. V dialogu s ptico, ki svojo prostost najde v zraku, je jezero za ribo prostor notranje svobode in obenem zatočišče pred zunanjim svetom.

Riba po jézeri plava, / V zraki se ptica glasí. / »Riba, kaj iščeš v globíni, / V vzduhu kaj ptica mi tí?« // »Svôbode zláte svetloba / Kliče me gôri v nebó; / Svôboda v čistih valovih / Nôsi me vodi na dnó.« (Pesjakova 1889: 23)

6 Namesto konca

Literarni ustvarjalki Luizi Crobath Pesjakovi jezero ni le geografska danost, ampak metaforični in simbolni prostor, predvsem pa estetski ideal. Posebej je treba poudariti pomen vodne oz. jezerske gladine, v kateri se skorajda po pravilu zrcalijo nebo, gore in vsa narava in ki s svojo mirnostjo odraža tako delo Božjih rok kakor ponuja varno zavetje (in svetišče). Ta duhovna vez ni nič manj izrazita niti v zbirki za najmlajše z naslovom *Vijolice*, saj pesnica, ki je literarna vzgojiteljica, tudi mlada srca vabi k motrenju in občutenju tišine in molka »neodvigovane« jezerske gladine pa tudi globin čistih valov, kjer človek (in tudi živalica) v harmoniji z božjim redom uresničuje svojo notranjo prostost.

7 To je bilo namreč v času, ko je Pesjakova napisala pesem, še na Kranjskem; občina Bela Peč, po kateri sta jezera dobili ime, je bila edina občina Kranjske (v obsegu iz leta 1918), ki danes ni v Sloveniji.

8 Podobno velja za pesem Čudo (Pesjakova 1889).

Viri in literatura

- KETTE, Dragotin, 1896: Na blejskem otoku. *Ljubljanski zvon* 16/5. 265–266.
- KIDRIČ, France, 1938: *Prešeren 1800–1838: Življenje pesnika in pesmi*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- KOBLAR, France, 1935: Luiza Pesjakova. Franc Ksaver Lukman (ur.): *Slovenski biografski leksikon: 6. zv. Mrkun–Peterlin*. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka. Na spletu.
- NOBIS, Herbert Maria, 1971: Buch der Natur. *Historisches Wörterbuch der Philosophie* 1. Basel: Schwabe. 957–959.
- PERENIČ, Urška, 2021: Prispevek Luize Pesjak h konstituiranju slovenske kratke pripovedne proze. Alenka Žbogar (ur.): *Ustvarjalke v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: 57. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 63–70.
- PERENIČ, Urška, 2022: *Luize Pesjakove pesmi za slovensko mladost v zrcalu bidermajerja*. Celje: Mohorjeva družba.
- PERENIČ, Urška, 2025: *Bidermajerski dnevnik kot ego dokument: Med pravico srca in meščanskostanovskim korzetom*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- PESJAKOVA, Luiza, 1864: Očetova ljubezen: Novela. *Kmetijske in rokodelske novice* 22/27. 217–218.
- PESJAKOVA, Luiza, 1874: Bled. *Besednik* 6/2. 13.
- PESJAKOVA, Luiza, 1879a: Slike iz Italije. *Zvon* 5/6. 81–82.
- PESJAKOVA, Luiza, 1879b: Slike iz Italije. *Zvon* 5/9. 135.
- PESJAKOVA, Luiza, 1879c: Slike iz Italije. *Zvon* 5/10. 145.
- PESJAKOVA, Luiza, 1879č: Slike iz Italije. *Zvon* 5/12. 177.
- PESJAKOVA, Luiza, 1879d: Slike iz Italije. *Zvon* 5/16. 247.
- PESJAKOVA, Luiza, 1889: *Vijolice*. Ljubljana: J. R. Milic.
- ŽERJAL PAVLIN, Vita, 2012: Prvi pesemski cikli slovenskih pesnic. *Jezik in slovstvo* 57/3–4. 131–145.